

Slovenská filozofická spoločnosť

MIMORIADNE VALNÉ ZHROMAŽDENIE SLOVENSKEJ FILOZOFICKEJ SPOLOČNOSTI PRI SAV

Mimoriadne Valné zhromaždenie Slovenskej filozofickej spoločnosti pri SAV sa zišlo 9. 1. 1990 v Bratislave. Ústredný výbor SFS sa v mene svojom, ako aj v mene doterajších členov SFS ospravedlnil všetkým tým, ktorí boli nespravodlivo na začiatku sedemdesiatych rokov vylúčení zo SFS a z verejného života a zároveň odstúpil. Bol zvolený akčný výbor, na čele ktorého je J. Kocka. Členmi akčného výboru sú J. Bober, V. Černík, J. Martinka, O. Mészáros, F. Novosad, E. Városová, B. Zala.

V diskusii, v ktorej vystúpilo viac než 30 účastníkov, sa hovorilo predovšetkým o morálnych a politických problémoch spätých s osudmi slovenskej filozofie po roku 1945 a zvlášť po roku 1968. Možno dúfať, že táto diskusia bola začiatkom bolestnej, ale nevyhnutnej sebaočisty tej časti slovenskej filozofickej obce, ktorá sa podieľala na oficiálnom filozofickom živote v posledných dvadsiatich rokoch.

Akčný výbor bol poverený pripraviť valné zhromaždenie, na ktorom sa prejednávajú nové stanovy a nový program SFS. Pre toto zhromaždenie sa pripraví aj rozbor kľúčových bodov vo vývoji filozofického myslenia na Slovensku v poslednom období.

Za akčný výbor *František Novosad*
Václav Černík

Redakčná rada FILOZOFIE sa rozhodla publikovať zápisnicu z mimoriadneho Valného zhromaždenia SFS pri SAV, úvodné slovo prof. R. Šímu a diskusné príspevky dr. A. Kopčoka, prof. J. Kocku a dr. J. Šefránka.

Zápisnica z mimoriadneho Valného zhromaždenia SFS pri SAV dňa 9. 1. 1990.

Rokovanie SFS otvoril a viedol tajomník *doc. F. Novosad*. Po odstúpení výboru a predsedníctva výboru skupina filozofov predložila stanovisko a alternatívny program rokovania, podľa ktorého rokovanie pokračovalo.

Program:

1. Vyjadrenie predsedníctva SFS k listu VZ ÚV KSS, ktorý bol prijatý účastníkmi VZ SFS dňa 28. 3. 1972.
2. Voľba akčného výboru.
3. Diskusia.
4. Záver.

K bodu 1. Predsedníctvo SFS sa dištancuje od dokumentov prijatých v sedemdesiatych rokoch výborom SFS. Navrhuje podrobne analyzovať spomínané dokumenty a okolnosti ich vzniku a na základe predloženej analýzy prijať stanovisko k spomínaným dokumentom. SFS pokladá za svoju povinnosť občiansky a profesionálne rehabilitovať svojich bývalých členov, ktorí museli v 70-tych rokoch odísť z filozofickej obce. Prítomní si uctili minútou ticha všetkých členov SFS, ktorí sa dnešných dní nedožili.

K bodu 2. Po odstúpení výboru a predsedníctva bola vytvorená volebná komisia v zložení: p. Vartík (predseda), p. Letaši, p. Višváderová, p. Korená, p. Vargová. Z 19 návrhov na kandidátov členov akčného výboru bol tajnými voľbami zvolený 7-členný akčný výbor v zložení: *doc. F. Novosad, prof. J. Kocka, prof. V. Černík, dr. E. Városová, dr. J. Martinka, dr. O. Mészáros, dr. J. Bober*. Vedením hospodárskej agendy SFS boli poverení funkcionári bývalého výboru SFS až do zvolenia nového výboru. Akčnému výboru SFS prítomní navrhli, aby prijal za svoje tieto úlohy:

- a) obsahovo a organizačne pripraviť Valné zhromaždenie SFS pri SAV,
- b) pripraviť návrh nových stanov a programov SFS, ktoré by rešpektovali zrušenie nielen mocenského, ale aj ideového monopolu jednej filozofie,
- c) písomne a adresne pozvať všetkých bývalých členov SFS na najbližšie valné zhromaždenie.

K bodu 3. V bohaté a podnetnej diskusii zaznel rad kritických pripomienok na minulé prácu SFS, ale aj celý rad podnetných návrhov na ďalší rozvoj jej činnosti. Diskutujúci zamerali svoje pripomienky a návrhy do niekoľkých oblastí.

Upozornili na:

- a) nevyhnutnosť analýzy minulých rokov; objasniť korene stagnácie vo filozofii, objasniť korene krízy marxistického myslenia na Slovensku, objasniť metódy práce a porušovanie etických noriem vedeckej práce (diskutujúci *dr. Kopčok, prof. Kocka*); uskutočniť vecnú analýzu uplynulého obdobia, analyzovať nielen negatívne, ale aj pozitívne stránky vo vývine slovenskej filozofie za posledných 40 rokov (diskutujúci *prof. Ciger, prof. Zigo, dr. Kopčok*). *Dr. Bakoš* upozornil v tejto súvislosti na problém heuristických prameňov pri výskume tohto obdobia a navrhol prizvať na VZ všetkých žijúcich, aktívnych predstaviteľov filozofie za posledných 40 rokov. Prítomní navrhli na najbližšie VZ predložiť prvú analýzu povojnového vývinu filozofie na Slovensku, v ktorej by malo ísť o filozoficko-spoločensko-politickú analýzu obdobia a účasť filozofie na tomto dianí (diskutujúci *dr. Kopčok*); o identifikáciu štruktúry problémov filozofie v uplynulom období (diskutujúci *doc. Novosad*),
- b) uskutočniť rehabilitáciu filozofie ako teoretickej disciplíny, vyjasniť jej zmysel, význam, miesto v kultúrnom duchovnom živote človeka (diskutujúci *prof. Kocka, prof. Suchý*); obnoviť autoritu filozofie na stredných školách a vo verejnosti, vstupovať do spoločenských dialógov a pozdvihnúť

- ich na filozofickú úroveň: vytvoriť projekt stredoškolskej filozofie (diskutujúci *prof. Zigo, dr. Leško*),
- c) zabezpečiť priaznivé podmienky pre ďalší rozvoj filozofie, zabezpečiť slobodu názorov, možnosť rozvíjať tvorivé myslenie, vytvoriť priestor pre pestovanie rôznych filozofických prúdov a koncepcií (diskutujúci *dr. Kopčok, dr. Bakoš, dr. Mészáros*); obnoviť viaceré filozofické pracoviská (filozofický odbor Matice slovenskej), otvoriť príležitosť pre nemarxistické pracoviská (diskutujúci *prof. Cíger, dr. Mészáros*),
- d) SFS musí zároveň splňať funkciu obrany filozofie a filozofov; rehabilitovať ľudí postihnutých v 70-tych rokoch a zároveň sa postarať o ľudí, ktorí prišli v dôsledku dnešných politických zmien o zamestnanie; vytvoriť pracovnú skupinu, ktorá bude sledovať túto problematiku a zabezpečiť pomoc pri odbornom preškolení na nové učebné programy (diskutujúci *prof. Zigo*),
- e) zabezpečiť vydávanie filozofickej literatúry; intervenovať u podpredsedu vlády, aby sa Nakladateľstvo Pravda stalo štátnym nakladateľstvom spoločenskovednej literatúry, najmä filozofie, podporiť vydávanie filozofických prác, ktoré nemohli v uplynulom období vyjsť (diskutujúci *prof. Cíger, prof. Zigo, dr. Zala, dr. Gallo*),
- f) vypracovať nový štatút časopisu *Filozofia*, uskutočniť rekonštrukciu redakčnej rady; SFS — podieľať sa na vydávaní časopisu (diskutujúci *dr. Sedová*); obnoviť pôvodný názov *Philosophica Slovaca* (diskutujúci *dr. Bakoš*),
- g) nadviazať kontakty s filozofickými pracoviskami na Západe, udržiavať kontakty s východnými krajinami (diskutujúci *dr. Švihran, prof. Cíger*),
- h) riešiť problém programového zamerania SFS (*prof. J. Suchý, dr. Sívák*).
- Z á v e r :**

Akčný výbor SFS zohľadní všetky pripomienky a námety. Ustanoví 3 komisie — komisiu pre vypracovanie nových stanov SFS, programovú komisiu, komisiu pre analýzu filozofie v uplynulom období. Na príprave analýzy uplynulého obdobia sa bude podieľať kolektív v zložení: *dr. V. Bakoš, člk. J. Bodnár, akademik V. Cirbes, dr. E. Hábová, dr. A. Kopčok, dr. F. Novosad, dr. J. Sívák, prof. R. Šíma, dr. J. Uher, dr. E. Városová, prof. M. Zigo*. Prvé analýzy predloží kolektív najbližšiemu VZ SFS.

Bratislava, 9. 1. 1990

Zapísala: *Dr. Z. Palovičová*

Otvárací prejav predsedu ÚV SFS R. Šímu na mimoriadnom VZ SFS 9. 1. 1990

Vážení prítomní, kolegyne, kolegovia!

Dovoľte, aby som z poverenia ÚV SFS otvoril toto mimoriadne Valné zhromaždenie SFS pri SAV a srdečne vás všetkých privítal.

Ide skutočne o mimoriadne, a treba ešte dodať, o zvlášťne mimoriadne valné zhromaždenie, ktoré sa vyznačuje viacerými zvláštnosťami. Zvlášťne je už jeho zloženie, pokiaľ ide o účastníkov, zvlášťny je, ako uvidíte, aj návrh ÚV SFS, s ktorým vás o chvíľu oboznámim a zvlášťny bude i program a rokovanie na tomto valnom zhromaždení. To všetko vyplýva zo špecifik zvlášťnej revolučnej atmosféry, revolučného diania a revolučných zmien v našej spoločnosti, každej jej inštitúcie a každého z nás. Prekvapujúce revolučné zmeny

majú také rýchle tempo a sú tak zásadné, že naše myslenie a konanie akoby im nestačilo, akoby svojím tempom predbiehali našu schopnosť ich plne vnímať, chápať a na ne adekvátne reagovať.

Z týchto dôvodov program tohto mimoriadneho VZ SFS, ktorý navrhol ÚV SFS vychádzajúc zo situácie, aká bola ešte v novembri 1989, zastaral. Preto ho pre jeho neadekvátnosť a nedostatočnú funkčnosť k jestvujúcej dnešnej situácii sťahujeme. Pomocnú funkciu môže plniť len do tej miery, do akej to bude funkčné.

V dôsledku spomínaných revolučných premien v našej spoločnosti, v podmienkach zrútenia totalitného spoločenského systému a jeho štruktúr s monopolným postavením KSČ, a najmä v podmienkach konštituovania sa pluralitnej demokratickej spoločnosti založenej na princípoch sociálnej spravodlivosti a humánosti, sa do nového svetla dostáva aj miesto, profil, poslanie a funkcia filozofickej spoločnosti, ako aj jej organizačná a existenčná báza. Ukazuje sa potreba prehodnotiť v tomto zmysle celé naše doterajšie žitie, myslenie a konanie aj v oblasti filozofie, vrátane filozofickej spoločnosti. Vyžaduje to aj celkom nové stanovby filozofickej spoločnosti. Musíme sa zásadne vyrovnať so záťažou minulosti, dobre pochopiť prítomnosť a vytýčiť správnu cestu k budúcnosti. Každý z nás si musí vyriešiť aj otázku, nakoľko bol obeťou a zároveň spolutvorcom toho, čo sa prekonáva a nakoľko je schopný a ochotný podieľať sa na tvorbe nového života. To všetko si vyžaduje zásadnú a koncepčnú, kritickú i sebakritickú analýzu jestvujúcej i predchádzajúcej situácie, nový prístup k jestvujúcim problémom, nový pohľad na cestu do budúcnosti. Získanie pravdivého komplexného obrazu o tomto všetkom a spravodlivé posúdenie ľudí v tomto smere nebude ľahké. Je to však nevyhnutné.

Hlavným poslaním tohto mimoriadneho VZ SFS by malo byť to, aby sme sa poradili a urobili prvé kroky k príprave riadneho VZ SFS, na ktorom by sa všetky nadhodené problémy kvalifikovane na základe serióznej prípravy nastolili a riešili s cieľom zjednotiť v tomto smere všetky pozitívne sily. Takúto prípravu nemohol a ani nebol kompetentný urobiť doterajší ÚV SFS.

Vzhľadom na reálnu situáciu jestvujúci ÚV SFS, ktorý bol zvolený v podmienkach platnosti článku 4 našej ústavy so všetkými dôsledkami, ktoré z toho vyplývali, nepredkladá analytickú, kritickú a sebakritickú hodnotiacu správu tomuto mimoriadnemu VZ SFS, ani analýzu predchádzajúcej a dnešnej situácie v oblasti slovenskej filozofie, ani nevytyčuje program na budúce obdobie. Bolo by to nad jeho sily a možnosti. Odporúčame, aby takúto správu a program pre budúcnosť vypracoval nový riadiaci orgán SFS, ktorý môže už na tomto mimoriadnom VZ SFS vzniknúť. Ponechávame na zváženie, či to bude novozvolený ÚV SFS alebo dočasný Akčný výbor SFS alebo niečo iné. Členovia doposiaľ jestvujúceho ÚV SFS sa aktívne podľa svojich síl, vedomia a svedomia, na tejto správe a programe zúčastnia.

Ďalej som poverený v mene jestvujúceho ÚV SFS i v mene predchádzajúcich ÚV SFS, a nakoľko je to možné, aj v mene všetkých členov SFS sa aj na tomto mieste verejne ospravedlniť všetkým tým bývalým členom SFS, ktorí o členstvo v nej prišli v súvislosti s neoprávneným vylúčením či vyškrtnutím z KSČ na základe „argumentov“ v známom dokumente *Poučenie...*, i za krivdy, ktoré z toho pre nich počas uplynulých dvadsať rokov vyplynuli. Podporujeme ich plnú rehabilitáciu. Prosíme, aby toto ospravedlnenie bolo tak úprimné a prijateľné, ako je vyslovené, aj keď značne oneskorené.

Vzhľadom na uvedenú celkovú situáciu podáva ÚV SFS demisiu, aby uvoľnil priestor pre zvolenie nového orgánu SFS, resp. nového ÚV SFS demokratickým spôsobom. Tento orgán by pripravil riadne VZ SFS so spomínaným náročným programom. Prosím, aby ste túto demisiu prijali.

Nakoniec odporúčam, aby ste dali návrh na zvolenie pracovného predsedníctva, ktoré by riadilo rokovanie tohto mimoriadneho VZ SFS.

Stanovisko k doterajšej činnosti SFS a k navrhnutému programu dnešného VZ

SFS sa v tzv. normalizačnom období skompromitovala, keďže bola nástrojom totalitnej moci a pasívne sa podvoľovala diktátu a monopolu jednej strany, prispievala k deformáciám teoretického myslenia a vedeckej etiky. V spojitosti s týmto tzv. normalizačným procesom a mocenským potlačením obrodného procesu v šesťdesiatych rokoch následné existenčné postihy zasiahli aj filozofický život. Represívny tlak na filozofickú obec ju zasiahol o to viac, že od filozofických pracovníkov oficiálnych filozofických inštitúcií sa požadovalo, aby sa filozofia dogmaticky stotožňovala s ideológiou komunistickej strany.

Redukcia funkcií u nás pestovanej filozofie na púhu apologetiku stranou presadzovanej predstavy o filozofii v zjavnej i menej zjavnej podobe sa stala záväznou normou pre každého, kto chcel profesionálne pracovať v oblasti filozofie. Každý z nás — pracovníkov oficiálnych filozofických inštitúcií prispel svojou hrivnou k udržiavaniu a reprodukcii služobného postavenia filozofie voči totalitnej mocenskej štruktúre. Napriek tomu treba v záujme objektívneho posúdenia vývinu filozofického myslenia u nás rozlíšiť, matuškovsky povedané, medzi tými, ktorí konali prácu, a tými, ktorí ochotne odvádzali nadprácu, čiže plnili rolu ideologickej kontroly filozofického myslenia. Len málokto z nás bol ochotný niesť riziko odmietnuť rolu „oficiálneho“ filozofa a nespreneveriť sa pôvodnému poslaniu filozofie — byť kritickou reflexiou doby a hľadať pravdu v súlade s princípmi vedeckej etiky. O to viac si treba vážiť tých, ktorí počas previerok r. 1971 nepodľahli politickému nátlaku a zostali verní svojmu svedomiu a presvedčeniu, napriek tvrdým existenčným postihom. Všetky postihy — a to sa žiada v súvislosti s dnešným volaním po zákonnosti osobitne zdôrazniť — sa diali na protiprávnom základe, pri vedomom porušovaní Zákonníka práce a iných právnych predpisov (ako napr. termínové pracovné zmluvy, ktoré sa politicky zneužívali). Prevažná väčšina vylúčených, resp. tých, ktorým bolo zrušené členstvo v KSČ, musela odísť z pracovísk a prijať zamestnanie, nezodpovedajúce ich kvalifikácii a schopnostiam. Tí niekoľkí, ktorým sa veľkodušne dovolilo zostať na pôvodnom mieste, boli dve desaťročia vystavení diskriminácii — ako profesiovej, tak sociálnej. Za všetkých, ktorých mená, ani presný počet nepoznáme, menujme aspoň niektorých bývalých pracovníkov katedier a ústavov v Bratislave: *E. Filová, V. Černíková, J. Kocka, J. Strinka, J. Bober, M. Kusý, M. Šimečka, F. Vartík, B. Valehrach-Schäffer, J. Kánský, J. Kusá, A. Borovská, V. Hotár, M. Zemko, J. Šefránek, P. Cmorej, M. Naščák, F. Zajac, E. Illeková, J. Cibulka, A. Kopčok*, z tých, čo už nie sú medzi nami *J. Kops* a *A. Hlávek*.

Za prvoradú povinnosť filozofickej obce považujeme, aby títo ľudia boli občiansky a profesionálne rehabilitovaní. V tejto súvislosti sme sa nazdávali, že doterajší výbor SFS písomne pozve svojich bývalých kolegov na dnešné

VZ. Oznam, uverejnený vo Večerníku dňa 5. 1. 1990, končiaci vetou „Vítaní sú aj bývalí členovia“, nemožno považovať za pozvanie a svedčí skôr o neochote akceptovať tých, ktorí boli dve desaťročia biľagovaní ako pravicoví oportunisti a revizionisti či antisocialistické živly.

K doterajšej činnosti SFS máme tieto pripomienky: SFS apriórne vylučovala zo svojej činnosti všetkých, ktorí neboli konformní s oficiálnou podobou marxisticko-leninskej filozofie. Pracovná náplň nepočetných stretnutí SFS v uplynulom dvadsaťročnom období (s výnimkou posledných dvoch rokov) mala formálny charakter, znemožňovala otvorenú konfrontáciu odlišných názorov a verejnú diskusiu. Pluralita názorov a filozofických koncepcií sa apriórne odmietala z pozícií ideového monopolu jednej strany. Atmosféra existenčnej neistoty demotivovala pracovníkov, bránila spontánnemu rozvoju filozofických individualít, viedla k autocenzúre a vnútornej emigrácii.

Vzhľadom na to, že nesúhlasíme s oficiálnym predloženým programom, predkladáme tieto návrhy a požiadavky:

1. Žiadame odstúpenie predsedníctva a výboru SFS.
2. Žiadame umožniť členstvo v SFS všetkým, ktorým bolo po previerkach znemožnené z politických dôvodov.
3. Žiadame zrušenie doterajších stanov SFS.
4. Žiadame predsedníctvo SFS, aby sa dištancovalo od diskriminačných postupov z tzv. normalizačného obdobia sedemdesiatych rokov. Pokladáme tiež za aktuálne, aby sa súčasné predsedníctvo SFS vyjadrilo k Listu VZ ÚV KSS, ktorý bol prijatý účastníkmi VZ SFS dňa 28. 3. 1972 v Smoleniciach.

Súčasne predkladáme VZ na schválenie alternatívny program dnešného zasadnutia:

1. Žiadame, aby po odstúpení výboru a predsedníctva SFS do zvolenia akčného výboru viedli zasadanie jej doterajší predseda a tajomník. Ďalšie rokovanie po zvolení tajným hlasovaním bude viesť akčný výbor. Preto treba vytvoriť volebnú komisiu v počte päť členov (navrhujeme p. Letašiho, p. Korenů a p. Višvaderovů, ďalšie návrhy z pléna). Volebnú komisiu navrhujeme zvoliť priamym hlasovaním.

2. Prosíme funkcionárov SFS, poverených vedením hospodárskej agendy, aby vykonávali svoje povinnosti až do zvolenia nového výboru SFS.

3. Žiadame, aby plénum navrhlo kandidátov na členov akčného výboru, o ktorých sa bude hlasovať v tajných voľbách.

4. Prestávka spojená s voľbami akčného výboru a s ich vyhodnotením. Po zvolení akčného výboru navrhujeme:

1. Aby sa akčný výbor ujal vedenia rokovania a otvoril voľnú diskusiu.
2. Aby sa určil časový limit vystúpení na 5 min. Dávame na zváženie, aby tí, čo nie sú členmi SFS v dôsledku postihov zo sedemdesiatych rokov, dostali priestor 10 minút.

3. Navrhujeme akčnému výboru, aby prijal za svoje tieto úlohy:
 - a) obsahovo i organizačne pripraviť nové VZ SFS,
 - b) písomne a adresne pozvať všetkých bývalých členov SFS na najbližšie zasadnutie VZ,
 - c) pripraviť návrh nových stanov a program SFS, ktoré by rešpektovali zrušenie nielen mocenského, ale aj ideového monopolu jednej filozofie.
4. Žiadame, aby sa o prijatí našich návrhov a požiadaviek rozhodlo hlasovaním.

Len za prítomnosti ľudí, ktorí boli násilne vytlačení do okrajových sfér existencie v našej spoločnosti a mali upadnúť do úplného zabudnutia, možno uvažovať a diskutovať o platformách, príp. sekciách SFS, o budúcnosti vývoja filozofie na Slovensku a o osudoch SFS.

Navrhujeme uctiť si minútou ticha všetkých tých členov SFS, ktorí sa dnešných zmien nedožili.

Vyzývame všetkých, ktorí súhlasia s týmto stanoviskom, aby ho podpisom podporili.

Dolupodpisaní pracovníci filozofických pracovísk:

1. T. Sedová, 2. K. Korená, 3. J. Pauer, 4. O. Mészáros, 5. E. Hábová, 6. K. Šimúňková, 7. T. Pichler, 8. V. Bakoš, 9. Z. Palovičová, 10. T. Valent, 11. H. Drappanová, 12. E. Várossová, 13. M. Wiegelová, 14. V. Dúbravová, 15. A. Balážová, 16. D. Khamal, 17. I. Bajer, 18. S. Chudá, 19. J. Letaši, 20. A. Kövér.

Diskusný príspevok A. Kopčoka

Vážení kolegovia a vážené kolegyně!

Neviem, či sa mi podarí skryť rozpaky, s ktorými sa v týchto chvíľach medzi vami pohybujem. V novej situácii menia sa náhle najmä tváre a pohľady ľudí a do rozpakov privádza ani nie tak táto zmena, ako samo jej očakávanie alebo skutočnosť, že sa zmena napriek všetkému jednoducho nedostavila. (Priznávam sa, že rozpaky vyvolalo vo mne i samo pozvanie na toto zhromaždenie, uverejnené vo *Večerníku*. Mám na zreteli ono „vítaní sú i bývalí členovia“. Je mnohovravné možno viac, ako sa chcelo.) Z čoho vyvierajú všetky tieto pocity? Mám dojem, že po odhalení krivdy majú rovnaký — nepríjemný — pocit obidvaja jej účastníci: objekt i subjekt. Aj preto *nedovoľme už nikdy v budúcnosti, aby z teoretických pracovísk museli odchádzať alebo byť perzekuovaní ľudia pre iný názor.*

Predovšetkým chcem povedať, že každého občana, ktorého v uplynulom dvadsaťročí tešili *nepochybné úspechy našej filozofie*, zároveň hlboko zarmucovalo všetko, čo sa v nej robilo pre umŕtvenie spoločenského myslenia. Človeku bolo napríklad smutno, keď videl, ako sa voľakedy revolučné a príťažlivé marxistické myslenie stávalo odporným a nenávideným predmetom na školách. Dobré vtipy o inštitúcii VUML v našej spoločnosti mohli viesť často k slzám nielen zo smiechu. V poslednom období nemožno neľutovať najviac skutočnosť, že filozofia v rozpore so svojim osvedčeným historickým spoločenským poslaním súčasné revolučné dianie nielenže významnejšie nepriravovala, ale ho ani teraz primerane nepodporuje. Je to iste dôkazom, že stratila svoju autentickosť. To si vyžaduje komplexné a hlboké poznanie, ktoré popri nepochybnom prínose minulých rokov objasní aj korene jej stagnácie a deformácií, najmä v oblasti teórie človeka a spoločnosti.

Neváham sa priznať, že pri konfrontácii súčasného diania, s tým, čo sa u nás povedalo alebo napísalo v polovici šesťdesiatych rokov a čo sa teraz rehabilituje, nepocitujeme osobitnú úľavu, ani radosť z víťazstva. Vysvetľujem si to tým, že aj *príčiny zlyhania*, možno povedať krízy, *marxistického filozofického myslenia treba hľadať ďaleko pred šesťdesiatymi rokmi, a odtiaľ až do dnes sledovať strastiplný zápas tvorivého myslenia s dogmatizmom a apolo-*

getikou. Pred mesiacmi prejavil Michal Suchý obdivuhodnú odvahu, keď v podmienkach všeobecnej manipulácie s myšlienkami a ľuďmi napísal do *Pravdy*, že korene dogmatizmu a apologetiky filozofie treba hľadať nielen v hlavách jej tvorcov, ale že si poslušné a sterilné myslenie želala aj prax, najmä moc. Myslím si, že je to konkrétne, avšak zatiaľ predsa len abstraktné konkrétne, lebo ani v tomto prípade nevystačíme iba s princípom vzájomného pôsobenia vo vzťahu totalitnej moci a poslušnej filozofie. Budeme musieť poznávať hlbšie samu moc i samo filozofické dianie, nielen ich vonkajšie, ale najmä ich vnútorné predpoklady. Predovšetkým bude treba urobiť všetko pre slobodu pohybu myslenia, ktorý existenčne potrebuje najmä filozofická veda. Spomínam si, ako sme sa v šesťdesiatych rokoch usilovali vytvárať podmienky takéhoto pohybu aj citovaním Engelsových názorov na nevyhnutnú samostatnosť mysliačeho človeka, na právo neustálej slobodnej kritiky programu i taktiky strany v rámci straníckej etiky. Dnes máme v tejto súvislosti aj bohaté vlastné skúsenosti. V rámci takejto sebareflexie budeme musieť odpovedať najmä na jednu otázku týkajúcu sa nielen metód práce, ale aj morálky a charakternosti viacerých autorov. Poukážem v tejto súvislosti iba na niektoré fakty a problémy.

1. V súčasnom revolučnom spoločenskom dianí doslova vybuchla v rámci demokracie otázka plurality — názorov i politických síl. Nemožno sa nepýtať, čo vlastne bránilo tak dlho našej filozofii a sociológii vidieť negatíva existujúcej monopolnej moci a naliehavú potrebu plurality myslenia i politických štruktúr? Veď pluralite čoraz častejšie „hrali do karát“ nielen fakty z každodenného života, ale aj novšie i staršie politické úvahy. Na ilustráciu a možno i na pobavenie uvediem slová jedného zo známych buričov z 19. a 20. stor., ktorý po oboznámení sa s dianím v Rusku r. 1919 napísal: „Podľa môjho názoru, tento pokus o nastolenie komunistickej republiky pomocou diktatúry jednej strany a na krajne etatických základoch skončí veľkým fiaskom.“ Neskôr, r. 1920 osobne Leninovi napísal: „Rusko sa stalo revolučnou republikou iba názvom ... Dnes sa nevládne prostredníctvom soviетov, ale prostredníctvom stranických výborov... Ak dnešná situácia dlhšie potrvá, slovo ‚socializmus‘ sa premení na nadávku.“ Avšak po všetkých takýchto a podobných myšlienkach a v rozpore s nimi, po všetkom tom, čo sa nielen vo svete, ale aj u nás r. 1968 napísalo o pluralizme, o byrokratizme a ad cudzením atď., čelný slovenský filozof opäť už začiatkom sedemdesiatych rokov v jednej zo svojich kníh jednoznačne tvrdil: „Jednota moci a politického ‚monopolu‘ reprezentovaného robotníckou triedou a komunistickou stranou je podstatná črta socialistickej demokracie.“ Nie je ťažké domyslieť si, čo všetko ešte sprevádzalo citovaný myšlienkový skvost. Tento fenomén nech vysvetlia kompetentní. Osobne si myslím, že v najbližšom období bude omnoho dôležitejšie nájsť v tejto súvislosti odpoveď na otázku, *keď a ktorí Marxovi a Engelsovi nasledovníci sa odklonili od reality a priklonili sa k utopizmu?* Či vtedy, keď Lenin nazval Kautského idiotom buržoázneho parlamentarizmu a keď mu Kautsky odpovedal, že pomocou násilia a búraním možno dosiahnuť iba tatársky socializmus? Alebo ešte skôr — ako to povedal nám známy filozof Arnošt Kolman pri svojom vystúpení z komunistickej strany — teda vtedy, keď sa nová marxistická strana s tzv. profesionálnymi revolucionármi vo svojom jadre začala budovať v Rusku pod vplyvom *Blanquiho* názorov, s jadrom, ktoré sa už nikdy viac potom nedokázalo náležite a včas spojiť so spoločnosťou? Alebo negatívne procesy prevládli v boľševickom krídle socialistického hnutia vtedy, keď sa

Leninovi už nepodarilo dosiahnuť previerku práce straníkov prostredníctvom nestráňníkov, ktorú si r. 1921 tak veľmi želal?

2. K celkovému hodnoteniu nášho myslenia v posledných desaťročiach chcem uviesť, že za *hlavný neduh filozofie*, ktorá sa celé desaťročia kľukato vyvíjala v Sovietskom zväze a u nás najmä od r. 1950, pokladám *sektárstvo*, hoci sa často práve ono slovami odsudzovalo. Kde hľadať jeho korene? *Bezpochyby súvisí s nedostatočným vzdelaním*. Málo vzdelaný človek je ľahostajný k duchovnej minulosti, nevidí jej zložitost', a nie je prístupný ani novým myšlienkam, ak nezapadajú do jeho schém. Poznáme to mnohí dobre i z osobnej skúsenosti, najmä my, čo sme do filozofie vstupovali z ortodoxných marxistických pozícií. A predsa sa mi zdá, že *nielen nevzdelanosť plodila a plodí sektárstvo*. Nedávno som čítal komunistický román o komunistickom sektárstve. Mal motto z Biblie ... Znelo: „Prestaň byť sebou a poď so mnou.“ *Sektárstvo teda potrebuje nielen duchovne prázdnu osobnosť, ale aj osobnosť zbavenú charakteru a všeobecných ľudských morálnych zásad*. Inak by sa nemohlo stať, aby vzdelaný filozof napríklad v sedemdesiatych rokoch dokázal tak ľahko odmietnuť a hodiť cez palubu celé to duchovné hľadanie v šesťdesiatych rokoch, myšlienky, z ktorých sa mnohé dnes rehabilitujú, a pritom primitívne urážať svojich nedávnych spolupracovníkov. Mám pritom na zreteli nielen článok *Metamorfózy dogmatika — revizionistu* uverejnený v *Novom slove* r. 1977, keď bola založená Charta 77, ale aj ďalšie výtvary a činy tohto druhu. Sem patrí aj pôsobenie osôb, ktoré si svoju celoživotnú činnosť a kariéru vedcov, vodcov a straníckych ideológov založili prinajmenšom na obrane čistoty myslenia, ktoré vlastne už dávno stratilo kvalitu tejto krásnej ľudskej činnosti. V záujme jasnej budúcnosti bude treba vniesť jasno aj do tejto temnej stránky našej minulosti.

Na záver by som rád dodal ešte jednu poznámku v záujme toho, aby sa mi dobre rozumelo.

Pri každej príležitosti, ako je táto naša, nastoľuje sa chtiac-nechtiac otázka zodpovednosti nielen osôb, ale aj inštitúcií. Kade vedie v tejto veci správna cesta? Pokúsil som sa odpovedať na túto otázku v určitej súvislosti v *Kultúrnom živote* už r. 1968. Známy filozof Gy. Lukács raz o stalinizme napísal, že si Stalina predstavoval ako vrch pyramídy zloženej z množstva malých Stalínov, ktorí pri pohľade zhora boli objektmi, a pri pohľade zdola tvorcami systému, bez čoho by vlastne celý tento systém nebol mohol dosiahnuť smutne známy spoločenský efekt. Z toho vyplýva tá častá známa rozpoltenosť prvkov systému. Všetci sme v takomto systéme donedávna žili. Sme dosť vyspelí na to, aby sme sa ani teraz nepohybovali v nedialektických krajnostiach typu: všetci sú vinní — nikto nie je vinný, všetci sú zlí — nikto nie je zlý, vysloviť — nevysloviť dôveru atď. Domnievam sa, že politicky a mravne možno správne hodnotiť a aj odsudzovať iba vo vzťahu k novému rodiacemu sa spoločenskému systému, a to pri všetkej verejnej otvorenosti a úprimnosti. Preto veľký význam pripisujem aj v tejto súvislosti opravdovej verejnej kritike a sebakritike. Nie ako sebabičovaniu, ale ako ceste a vysvetleniu neznámeho a v konečnom dôsledku ako možnosti ďalšieho individuálneho vývoja každého, teda humanizmu v praxi. Ide mi pritom o jednotu zásadovosti, zodpovednosti a veľkorysosti. Ide mi o prechod a zmenu, ktorá by nebola za nijakých okolností ani „prezliekaním kabátov“. Končím teda tým, čím som začal — nedovoľme už nikdy viac, aby z filozofie odchádzal niekto násilne za odlišný názor.

„Stojíme pred základnou úlohou rehabilitácie filozofie ako teoretickej disciplíny. Podstatou tejto rehabilitácie je ujasnenie zmyslu, významu filozofie, jej miesta v kultúrnom a spoločenskom živote i poukázanie na to, čo do filozofie nepatrí. Praktickým dôsledkom tohto je zabezpečenie podmienok pre jej rozvoj. Charakter a funkcia filozofie v minulom období nevznikli náhodne, ale zákonite vyplývajú zo základných princípov sociálneho, politického monopolu. Toto je všeobecnejšia historická zákonitosť prejavujúca sa vždy, keď dôjde k vytvoreniu politickej diktatúry a mocenského centralizmu. Formulovanie dogiem svetonázoru, likvidácia tvorby nových koncepcií mimo mocenského centra, premena tvorivej filozofie na apológiu spoločenského poriadku a oslavu jeho vodcov a predstaviteľov, je zákonitým dôsledkom tohto sociálneho modelu“.

Tieto vety neboli napísané pre toto naše stretnutie, ale odznali na zasadnutí Slovenskej filozofickej spoločnosti dňa 30. mája 1968. Zvolil som si ich preto, aby som oživil atmosféru i problémy, s ktorými naša filozofia vtedy žila, a aby som poukázal na to, že otázky nastrolované dnes sú tie isté, ako boli pred dvadsiatimi rokmi. Prejav som zakončil touto vetou:

„Sme dnes doslova tvorcami dejín a ide o to, aby sme sa v tomto procese uplatnili primerane svojej intelektuálnej úrovni a svojmu postaveniu v národnom organizme.“

Bola to vlastne otázka adresovaná do budúcnosti. Dnes po dvoch desaťročiach máme na ňu odpoveď. Udiala sa katastrofa, ktorú málokto predvídal, že totiž naše úsilie o reformy vo filozofii a v spoločenskom živote skončí úplnou porážkou. Nebolo tajnosťou, že medzi nami sú dve skupiny: stúpenci reforiem, ktorí boli vo väčšine a skupina dogmatikov. Dejiny sa však vyvinuli tak, že po vpáde vojsk Varšavskej zmluvy a po nástupe brežnevovsko-husákovskej normalizácie táto dogmaticko-konzervatívna skupina sa dostala na čelo filozofického života a určila charakter filozofie. Stúpenci reforiem boli opečiatkovaní ako revizionisti a väčšinou museli opustiť svoje pracoviská. Nesmeli publikovať, nesmeli sa z nich citovať, ich mená sa nesmeli objaviť v encyklopédiách. Rozsah zásahu proti filozofom nemá obdobu v našich kultúrnych dejinách. Boj proti revizionizmu sa stal prvoradou témou vedeckých prác. Vznikli zborníky, písali sa štúdie a články, diskutovalo sa na konferenciách, na kritike revizionizmu sa získavali vedecké hodnoty. Na katedre filozofie, r. 1970 pohotovo premenovanej na katedru marxisticko-leninskej filozofie — sa dokonca zriadilo oddelenie kritiky buržoáznej filozofie a revizionizmu.

Boj proti revizionizmu vtlačil uplynulému dvadsaťročnému vývinu našej filozofie takú charakteristickú pečať, že možno hovoriť o nej ako o samostatnej a vcelku smutnej kapitole. Vďaka rozsiahlej a zachovanej literatúre máme o nej presný obraz a na otázku, ako sa kto zachoval, môžeme odpovedať bibliograficky presne.

Nechcem však teraz hovoriť o jednotlivých autoroch a ich účasti na protirevizionistickom programe. Podrobnejší rozbor vyžaduje dlhší čas a primeraný rozsah. V záujme historickej pravdy bude však potrebné ho urobiť. Mne teraz ide o niečo iné. Ide mi o morálny aspekt a morálne princípy, na ktorých sa

boj proti revizionistom viedol. A tu nemôžem nevysloviť svoje trpké presvedčenie, že slovenská filozofia dostala ťažký úder. Už samotná zásada, že pracovníci ústavu a katediér museli opustiť svoje povolanie pre názory a presvedčenie, je neprijateľná. Dôvodom prepúšťania z práce bolo fakticky vylúčenie alebo vyškrtnutie zo strany. Ďalej, boj nebol čestný, lebo bol jednostranný. Tzv. revizionisti sa nemohli brániť, lebo boli občiansky likvidovaní. Do filozofie vstúpila politická demagógia, vytŕhanie citátov a prekrúcanie ich zmyslu, vyslovené lži, voluntárne a sebedomé hodnotenia. „Psi síce štekajú, ale karavána budovateľov socialistickej a komunistickej spoločnosti ide ďalej cestou spoločenského pokroku a mieru. Nijaké útoky našich nepriateľov nás nemôžu na tejto ceste dejinnej pravdy dezorientovať, zastaviť alebo dokonca vrátiť späť.“ (R. Šíma: Socialistické práva a slobody človeka. In: Nové slovo 1977, č. 5).

Vznikali aj väčšie historické štúdie syntetickej povahy usilujúce odhaliť korene revizionizmu už hlbšie v minulosti. „V súvislosti s celospoločenskou krízou u nás sa začala najprv skryte, neskôr celkom otvorene ofenzíva vedená postupne a cielavedome proti základným princípom marxisticko-leninskej filozofie a predpokladom jej rozvíjania. Prezentovala sa zvyčajne ako „proces očisty marxistickej filozofie“ s cieľom „vrátiť filozofii seba samu“, aby sa mohla „stať kritickým svedomím doby“, „rehabilitáciou svedomia a zodpovednosti filozofov“. Vyvíjalo sa a r. 1968 kulminovalo úsilie zaistiť samosprávu filozofie a demokratizáciu samosprávnych funkcií vo filozofii. Robilo sa tak pod heslami slobody vedeckého bádania, autonómnosti, s cieľom zrušiť pre budúcnosť akúkoľvek možnosť stranického riadenia filozofie. Ak v tomto svetle skúmame spomenuté zámery, je jasné, že tu nešlo o ďalší tvorivý rozvoj marxistickej filozofie, ale o útok na jej základnú určujúcu povahu, na jej systém a na vnútorný zdroj jej rozvoja“ (Slovensko 4, Kultúra II. časť, Bratislava 1980, s. 90, 91). Autor tejto kapitoly nie je uvedený, ale dá sa predpokladať, že je to člk. Bodnár. Ak je to tak, je to podivný názorový obrat, lebo člk. Bodnára sme poznali ešte v r. 1968 ako rozhladeného a liberálneho filozofa.

Polemiky prof. Hanzela proti prof. Kusému a mne predstavujú osobitný príklad etiky vedeckej práce. Jeho štýl je založený na politickej demagógii a metódou je svojvoľné prispôsobovanie citátov, ich ľubovoľné parafrázovanie a hrubé falšovanie faktov. Unikátom — a to azda aj vo svetovom meradle — je vyfabrikovanie citátu, s presným udaním časopisu i strany. Ani citát, ani miesto neexistuje a po upozornení redakcia Pravdy musela uverejniť opravu. Prof. Hanzel bol vedúcou postavou protirevizionistického ťaženia. Vo viacerých štúdiách, článkoch i v životných spomienkach sa k tomu s hrdosťou priznáva. Očistenie katedry filozofie od bahna revizionizmu považoval za svoju zásluhu. „Nemalý a mnohostranný je prínos bádateľskej a publikačnej činnosti katedry v boji proti buržoáznej a revizionistickej filozofii, pri konkrétnom rozpracovaní záverov *Poučenia*“ (Pravda 17. dec. 1975, s. 4). Deštruktívne, ba možno povedať zabijácke písanky, pripomínajúce Vyšinského politické obžaloby prof. Hanzel adresoval aj iným odborom, napr. psychológii (Dr. I. Štúrovi).

Musím spomenúť ešte jeden osobitný príklad vedeckej amorálnosti. Je to článok v *Novom slove*, uverejnený dňa 20. okt. 1977 na str. 15 s nadpisom *Metamorfózy dogmatika-revizionistu*. Autor sa skryl pod podpis Kolektív pracovníkov Ústavu filozofie a sociológie SAV. Je to zlostný paškvil vyrobený na objednávku. Pre Ústav filozofie a sociológie nemôže existovať väčšia morálna

diskvalifikácia ako podpis pod tento pamflet. Kolektívna škvrna bude špiniť ústav dovtedy, kým sa neobjasnia okolnosti vzniku a mená autorov. Na ukážku stačí uviesť posledný odstavec:

„Naša spoločnosť prešla zložitými etapami svojho socialistického rozvoja. Na povrch spoločenského diania neraz vyplávali ľudia maskujúci svoj skutočný vzťah k socializmu, svoje skutočné myšlienkové hodnoty, svoj morálny profil frázerstvom, veľikášstvom, ambíciami po lacnej popularite a pod. Aj dnes ich vidíme plávať k pozíciám našich ideových a triednych nepriateľov, zatatých odporcov socializmu, marxizmu-leninizmu — teraz v póze tzv. bojovníkov za ľudské práva, za ‚demokratický socializmus‘. K takýmto ľuďom sa radí aj M. Kusý.“

Nepovažujem za potrebné uvádzať ďalšie príklady vedeckej a charakterovej demoralizácie. Už z uvedených vyplýva, že v našej filozofickej obci sa prejavila taká degradácia hodnôt, že Slovenská filozofická spoločnosť musí k nej zaujať jednoznačné odmietavé stanovisko a dištancovať sa od nej. Musí zaujať aj stanovisko k vlastnej dvadsaťročnej činnosti, pretože na jej čele stál popredný ideológ normalizácie.

Situácia sa opäť zmenila, tentoraz v prospech bývalých revizionistov. Vďaka revolučnému hnutiu študentov a občianskemu pohybu u nás reprezentovanému Verejnou protinásiliu, prišlo k zásadným politickým zmenám a k rehabilitácii cieľov, o ktoré sme sa r. 1968 usilovali. Je to pre nás veľké zadosťučinenie, i keď zmiešané s ľútosťou nad dvadsiatimi stratenými rokmi. Pred nami je pozitívna práca, no ešte predtým, ako si vyhrnieme rukávy, musíme si povedať otvorené slová a očistiť pracovný stôl.

Diskusný príspevok J. Šefránka

Po Európe mátoží strašidlo — strašidlo komunizmu. Marx s Engelsom iste netušili, že po stoštyridsaťjednom roku si toto strašidlo natiahne masku Nicolae Ceausescu.

Pád Ceausescovej tyranie symbolizuje koniec jednej éry. Éry mnohých strašidelných masiek. Éry zneužívania pojmu socializmu. Éry, ktorú boľševická úchyľka od ideí socializmu doviedla k systémovej kríze. Všeobecnej kríze ekonomickej, politickej, sociálnej, ideovej, mravnej.

Prečo to spomínam? Nejakú verziu strašidelnej masky sme nosili všetci. Tejto jesene si ju vymaľovali bojovými farbami aj niektorí bratislavskí filozofi:

Ich kolega sedel v krimináli. Čakal ho súd, ktorého cieľom bolo stretnúť nezávislé myslenie a konanie. Zastráňovať občiansku pospolitosť. Zachraňovať neudržateľné pozície. Už aj slovenská verejnosť artikulovala hlas odporu. Niekoľko členov SFS sa však zapojilo do pohonu proti občianskej solidarite. Nečudo, uplynulé dvadsaťročné takmer vygumovalo kolegiálnu solidaritu. Osobne ma bolí, že medzi aktérmi trápneho epilógu veku normalizácie boli ľudia, ktorých som si vážil, mal rád.

Všeobecne známe veci spomínam preto, lebo **filozofi sa dostali do služieb tyranie**. Dostali sme sa teda na dno. Mravné dno.

Systémová kríza však doviedla oficiálnu filozofiu aj do slepej uličky ideovej. Na myšlienkové dno. Vo chvíli, keď treba ponúknuť perspektívu, svetonázorovú stabilitu. Kto ju ponúkne, akú a kto mu bude veriť?

Na toto zhromaždenie by som zrejme neprišiel, keby som bol dostal pozvánku. Neberte to ako ješitnosť. Robím celkom iné veci, mám svoje plány a málo síl a rokov pred sebou na ich realizáciu. Spôsob, akým strkáte hlavu do piesku, je však symptomatický, a treba o ňom hovoriť. Každá slušná organizácia, od ministerstiev až po drobné redakcie sa už ospravedlnila svojim diskriminovaným kolegom. Filozofi ešte nie. Nikto z nás toto ospravedlnenie nepotrebuje. Potrebujete ho Vy. Aby ste sa rozišli s ťaživým dedičstvom.

Na záver mi dovoľte toto: Kedysi dávno, v hlbokých sedemdesiatych rokoch som na Panenskej ulici objavil tento nápis: JEŽIŠ RIEKOL: MUSÍTE SA NARODIŤ ZNOVA.

Pokúšal som sa o to celý čas a poskytovalo mi to životnú silu.

Prajeme slovenským filozofom a slovenskej filozofii, aby sa narodili znovu.